

RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN¹

1892 — 1959

ULUĞ İĞDEMİR

O'nu Birinci Dünya savaşı içinde yazılarıyla tanıştım. Muallim mecmuası'nda Tevfik Fikret için yazdığı anısı, Yeni Mecmua'nın özel sayısında çıkan "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat"ı ve nihayet günün ünlü ozan ve yazarlarıyla yaptığı konuşmaları bir araya getiren "Diyorlar ki"si bunlar arasında idi. Bir orta okul öğrencisi olarak bunları seve seve ve bir kaç kere okumuştum.

Sonra aradan yıllar geçti. Cumhuriyetin kuruluşundan bir kaç ay sonra 1923 de O'nunla Adana'da tanıştım. Atatürk'le birlikte Adana'ya gelmişti. Biz Ferit Celâl Güven'le Türk Sözü gazetesini yeni kurmuştuk. Ben 22 yaşında idim, O 31 yaşında bir gençti. Ama büyük yazar olarak adı sanı çoktan yurdun dört bucağına yayılmıştı.

1926'da Ankara'ya geldikten sonra arkadaşlığımız daha yakından devam etti. Ölümüne kadar birbirimizi sevdik.

O'nu en son ölümünden iki ay önce Beşiktaş'ta, Vişnezâde'deki apartmanında ziyaret etmiştim. Ondan bir ay önce de mayısın sonlarında sesini şeride almıştım. Bana Süleymaniye'sini ve Fuzulî'nin bir gazelini davudî ve erkek sesiyle ne güzel okumuştum. Ölümün bu kadar kısa bir zamanda onu aramızdan alıp götüreceğini bilseydim, yeni yazılarından da bir kaç tanesini okuturdum. Şimdi o yarım saatlik şerit arşivimizin en değerli eserleri arasındadır.

Sekiz yıldır hasta idi, fakat kafası, hafızası, zekâsı değerinden hiç bir şey kaybetmemişti. Anılarını en küçük noktalarına kadar eksiksiz anlatıyor, gençliğinde ezberlediği Fikret'i, Fuzulî'yi bir kelime atlamadan okuyor, yazıyor ve saatlerce dinleseniz, bıkmıyacağınız bir tatlılıkla konuşuyordu.

¹ 30 Eylül 1959 tarihli Ulus'tan.

Falih Rıfki Atay'ın dediği gibi ömrü boyunca iki kişiye âşık: Tevfik Fikret ve Atatürk. Hocası Fikret'i, ozan ve eğitimci olarak iki yönden incelemişti.

Atatürk'ü Yeni Mecmuada yayınladığı yazısıyla Türk aydınlarına ilk tanıtan odur. Atatürk de bu "Mülâkat" dolayısıyla onu yakından tanımıştı; dostlukları ve arkadaşlıkları ölümlerine kadar sürdü. Atatürk 24 Mayıs 1918 de kendisine armağan ettiği General üniformalı resminin altına şunları yazmıştı:

"Her şeye rağmen muhakkaka, bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız, aziz memleket ve milletim hakkındaki payansız muhabbetim değil, bu günün karanlıkları, ahlâksızlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkıyle ziya serpmeye ve aramağa çalışan bir gençlik gördüğümündür. İşte, azizim Ruşen Eşref Bey sizi, ben, bu mübarek hizbin tabii âzasından görüyorum. Gün geçtikçe daha mühim hizmetlerinize intizar ediyorum. Bu günden ziyade yarınların şükran ve şapaşına namzed olan sizi bugünden tanıyabilmekle memnunum."

Atatürk'ün böyle övgüleri çok az insana nasip olmuştur. Ruşen Eşref bu övgülere lâyük olduğunu bu tarihten sonraki yazıları ve görevleriyle, ispat etmiştir. Kurtuluş savaşında onu Ankara'da ve Atatürk'ün yanında görüyoruz. Hâkimiyet-i Milliye'de ve başka yerlerde yayınladığı yazılarının bugün sanat değeri kadar tarih değeri de vardır. Daha sonra Büyük Millet Meclisinde Afyon Karahisar Mebusu, Atatürk'ün Genel Sekreteri ve nihayet Büyük Elçi olarak yurt hizmetlerinde başarı ile çalıştı.

Ruşen Eşref Ünaydın, Atatürk edebiyatının en başta gelen sanatçısıdır. "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat", "Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları", "Atatürk'ü Özleyiş", ve nihayet "Atatürk'ün Hastalığı" bu edebiyatın ölmez anıtlarıdır.

"Atatürk'ün Hastalığı" onun son eseridir. Buna çok önem vermişti. Belki de hastalığını düşünerek biran önce çıkmasını istiyordu. Kitabı basılmış olarak kendisine yolladığım zaman, bir çocuk gibi sevindiğini bana yazdığı bir mektubundan anlıyorum. 23 Ağustos 1959 tarihli bu mektubunda şöyle yazıyordu:

"Kardeşim Uluğ

"Göndermek lütüfkârlığınızda bulunduğunuz fotoğrafleri de Atatürk'ün Hastalığı adındaki ilk on nüshayı da aldım. Ne kadar sevindiğimi şundan an-

RÜŞEN EŞREF ÜNAYDIN
1892 - 1959

layın ki ilk nüshayı, o paketi değil, bu müjdeyi bana getirmiş olan posta müvezziine imzalayıp hâtırâ verdim. Sonra heman telefonu açıp Doktor Nihat Reşad'ı buldum. Keyfiyeti ona da tebşir ettim. Tabii fevkalâde memnun oldu."

Türk Tarih Kurumu, Atatürk ve kurtuluş savaşı için yazılmış yazıları yeni bir seri içinde yayınlamak kararını almıştır. "Atatürk'ün Hastalığı" bu serinin ilk sayısıdır. İkinci ve üçüncü sayılarında yine Ruşen Eşref Ünaydın'ın "İstiklâl Yolunda" adlı eseri ile "Çanakkale'de savaşıyanlar dediler ki" adlı eseri yer alacaktır. Kurtuluş savaşı yıllarında yazılmış yazıları içine alan "İstiklâl Yolunda"yı Rahmetli yeni baştan gözden geçirmiş, yabancı kelimelerden bazılarını değiştirmiş ve benim hatırlatmam üzerine Atatürk'e İzmir'de hazırlanan suikast haberlerinden sonra 20 Haziran 1926 da Milliyet gazetesinde çıkmış olan "Sana Nasıl Kıyacaklardı?" adlı yazısıyla diğer bazı yazılarını da bu yeni baskısına katmıştı. Kitap diziliyordu. Buna bir önsöz yazacaktı. Yine bana Çamlıca'dan yazdığı 3 Eylül 1959 tarihli son ve uzun mektubunun bir yerinde bu kitabı hakkında şöyle diyordu:

"... Darısı, "İstiklâl Yolunda"nın başına. Bilseniz onu nasıl bir "nevheves" heyecanı ile bekliyorum.. Ona şimdiden öyle düşkünlüğüm var! O, bence bir çok kutsal hâtırânın bir kaynağı.. Ona ön sözü yazıp yazıp yurtıyorum. Duygularımı dilediğim gibi belirtemiyorum. Emin olun ki bir kitap yazmak gibi güç geldi bana. Kendi kendime bir türlü beğendiremiyorum. Emeklilik tiryakiliği mi? yaşlılık titizliği mi neyin nesidir? anlayamıyorum. Şimdi bir tane yenisine başladım. Yarıya kadar geldim. Bu kere galiba tutturabildim. Böyle giderse tam dilediğim gibi olmasa da yine az çok işe yarayabilecek, ben de nefes alıp Çamlıca'nın güzüne daha rahat gözle bakabileceğim. Gönül ferahlığı duyacağım. Hele iyi aklettiğiniz gibi "Sana Nasıl Kıyacaklardı?"yı da bulup bu kitaba katacak olursak, kitabın hacmi de, mânası da biraz daha gelişmiş bulunacak."

Önsözü bitirip bitirmediğini bilmiyorum. Ne yazık ki bu son baharda Çamlıca'dan âşık olduğu İstanbul'u doya doya seyredemedi. "Sana Nasıl Kıyacaklardı?"yı bulmuş, yeni harflere çevirmiş ve kendisine 16 Eylülde yollamıştım. Yazdığım mektupta da şöyle diyordum: "O'nu tekrar zevkle ve ağlaya ağlaya okudum. Ne kadar güzel yazmışsınız. Onun bugünlerde yeniden çıkması, Atatürk sevgisini gönüllerde yeniden tazelemesi ne kadar iyi olacak. O'nu tanımayan genç kuşaklar için bundan güzel çizilmiş bir portre olamaz."

Bu mektubu yazdıktan dört gün sonra acı haberi alacağımı nasıl aklıma getirebilirdim. Mektupları ne kadar canlı, ne kadar hayat dolu idi.

* * *

RUŞEN EŞREF ÜNAYDIN'IN BİYOGRAFİSİ²

Ruşen Eşref Ünaydın, 1892 yılı martının 18 inde İstanbul'da doğmuştur. Babası, Gülhane Mektep ve Seririyatı Emraz-ı Cildiye ve Zühreviye muallimi ve Askerî Tıbbiye Mektebinde aynı hastalıkların muallimi bulunmuş olan Profesör Doktor Yarbay Eşref Ruşen Bey'dir. Annesinin adı Saffet Hanım'dır. Baba tarafından aile adı Vâizzâdedir. Bu aile, aslen Malatya'lıdır. Türktür. Sonradan Köprülü'ye geçmiştir. Büyük babasının Bosna hâkimliği zamanında babası Bosna'da doğmuştur. Soyadı Kanunu zamanında Atatürk, Ruşen Eşref'e kendi adının Türkçesi demek olan "Ünaydın"ı kendi el yazısı ile yazarak aile adı vermiştir. Aile, 1934 ten beri bu adı kabullenmiştir. Ruşen Eşref, evlidir. Refikası: Hacı Bekir ailesinden Bayan Saliha'dır.

Ruşen Eşref, 1900 de Galatasaray Lisesine girmiş, 1911 de lisenin Türkçe ve Fransızca kısımlarından diploma alarak çıkmıştır.

Yüksek tahsilini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde görüp oradan da 1914 de şahadetname almıştır...

1911 ile 1920 arasında Galatasaray Lisesinde, Askerî Baytar Mekteb-i Âlisinde, Dârülmualimin-i Âliye'de Türkçe, Fransızca lisan ve edebiyat öğretmenliği etmiştir. Yine o yıllarda İstanbul'daki yabancı okullardan Rus, İngiliz High School, Alman liselerinde ve Robert College'de Türkçe öğretmenliği etmiştir.

1914 te yazarlık hayatına önce tercümelemleri ve sonra kendi yazılarıyla katılmıştır. *Servet-i Fünun*'da, *Donanma Mecmuası*'nda, *Tedrisat Mecmuası*'nda, *Türk Yurdu*'nda, *Yeni Mecmuası*'da yazılar ve tercümelemler yayımlamıştır. Yazıları önce *Servet-i Fünun*'da "Eskis"ler ve "Ziyâretler" 1916 da *Türk Yurdu*'nda biraz sonra da 1917-1918 arasında gündelik "Vakit" gazetesinde "Edebî Ziyâretler ve Mülâkatlar" çerçevesi içinde belirlemiştir. Bunların 1918 de bir araya toplanması, "Diyorlar ki"yi

² 1 Mayıs 1959 tarih ve 92 sayılı *Türk Dili* Dergisinden alınmış, bazı küçük düzeltmeler yapılmıştır.

vücutte getirmiştir. “*Diyorlar ki*” Türk edebiyatında, kendi türünde yeni bir çığır açmış ilk kitaptır.

1918 başlangıcında “*Yeni Mecmua*”nın “Çanakkale” Özel sayısında Çanakkale’de savaşımlarla konuşarak yaptığı mülâkatlar serisinde Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa ile olan mülâkatını yayımlamıştır. Bu mülâkat, Mustafa Kemal Paşa’yı Türk basınında ilk tanıtan yazıdır ki, sonradan 1930 da yeni harflerle kitap halinde de yayımlanmıştır. . .

1918 ilkbaharında, o zamanın bahriye nazırı Cemal Paşa’nın davetlisi ve “*Vakit*” gazetesinin muhabiri olarak Batum’a gitmiş, o zamanki Batum ve Karadeniz kıyıları şehirleri üzerine bir seri seyahat intibaları yazmıştır. . . Aynı yılın sonbaharı başlangıcında “*Yeni Gün*” gazetesini muhabiri olarak güney ve kuzey Kafkasya’ya gönderilmiş, oradan da Bakû üzerine bir seri yolculuk yazıları göndermiştir. . .

1919 sonbaharında “*Tasvir-i Efkâr*” gazetesini muhabiri olarak Sivas ve Amasya’ya gitmiş, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşı Bay Hüseyin Rauf Orbay’la mülâkat etmiş ve Sivas, Anadolu yolculuğu üzerine bir seri makale yazmıştır. . . Bu üç serideki makaleler henüz kitap haline konmamıştır. Ancak, Mustafa Kemal Paşa ile Sivas’taki mülâkat, İnkılâp Enstitüsünün yayınladığı: “*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*” adındaki kitabın üçüncü cildinde çıkmıştır.

1920 sonbaharında Anadolu Millî hükümetinin daveti üzerine, gizlice İbenolu yolu ile Ankara’ya geçerek millî harekâta katılmıştır. Birinci İnönü zaferinden sonra Londra konferansına Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından o zamanki hariciye vekili Bekir Sami Bey’in başkanlığında gönderilen ilk murahhas heyetinde matbuat müşaviri olarak bulunmuştur. Bu münasebetle *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde bir seri seyahat intibaları yazmıştır. Bunlardan bir kısmı “Sen Ceymis günleri” başlığı altında toplanarak “*İstiklâl Yolunda*” adındaki kitabında yayınlanmıştır.

1922 de Buhara Elçiliği Başkâtipliğine tâyin edilmiştir. Büyük taarruzda Başkumandan karargâhında muhabir olarak bulunmuştur. . .

İsmet Paşa başkanlığındaki Lozan konferansında matbuat müşavirliği etmiştir.

1923 te, İkinci Büyük Millet Meclisine Afyon Karahisar’dan mebus seçilmiştir. Mecliste Riyaset Divanı Kâtipliğine, Maarif En-

cümeni mazbata muharrirliğine, sonra da Hariciye Encümeni üyeliğine seçilmiştir.

Anadolu Ajansının kurucu idare meclisi üyelerinden biri idi.

İstanbul'da toplanan milletlerarası ajanslar kongresindeki Türk murahhaslarındandı.

1928 de "Harf İnkılâbı" komisyonu üyeliğine seçilmiştir. Dil ve Lûgat Encümeni üyelerindendi.

1930 da Atina'da toplanan ilk Balkan Cemiyeti konferansına katılmış Türk murahhas heyeti üyelerindendi. O yıl, Balkan Cemiyetinin Türk Kısmı Genel Yazmanlığına getirilmiş; 1931 de İstanbul'da toplanan ve son oturumunu Ankara'da Büyük Millet Meclisinde Atatürk'ün huzurunda yapan İkinci Balkan konferansının umumi kâtibi olmuştur.

Balkan konferanslarının Delf'te, Ankara'da, Bükreş'te, Selânik'te toplanan son oturumlarında söylediği nutuklar, "*Les Balkans*" mecmuasında yayınlanmıştır. Gerek bunlar, gerek daha sonradan Atina elçiliği zamanında türlü vesilelerle söylediği nutuklar, "*Les Balkans*" dergisi, "*Le Messager d'Athenas*" gazetesi ve başka dergilerde yayınlanmış olan nutuklar, bir cilt tutacak sayıdadır; henüz kitap halinde toplanmamıştır.

1932 de "TÜRK DİLİ TETKİK CEMİYETİ"nin Kurucu Genel Yazmanlığına getirilmiş ve o yılın eylülünde İstanbul'da Dolmabahçe sarayında toplanan ilk Dil Kurultayı tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtibi seçilmiştir.

1933 te Riyaset-i Cumhur Umumi Kâtibi tâyin edilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtipliğinden ayrılmıştır.

1934 nisanında Tiran elçiliğine; aynı yılın ekim ayında Atina elçiliğine 1939 ağustosunda Budapeşte elçiliğine; 1943 te Roma Büyük-elçiliğine; 1944 nisanında Londra Büyük Elçiliğine; 1945 sonunda Atina Büyük Elçiliğine tâyin edilmiştir. 1952 ekiminde emekliye ayrılmıştır.

Atina'daki edebî Parnassos Cemiyeti fahrî üyeliğine, Atina Üniversitesi Felsefe ve Edebiyat şubesi fahrî profesörlüğüne, Atina şehri fahrî hemşehriliğine seçilmiştir.

1954 te Ankara'da. 7. Türk Dil Kurultayına başkan seçilmiştir. 1957 de 8. Türk Dil Kurultayı tarafından "Onur Üyesi" seçilmiştir.

E S E R L E R İ

a) TELİF OLARAK (ESKİ HARFLERLE) :

1. *Diyorlar ki*: (Edebî Mülâkatlar: 1916-1918. Kanaat Kitabevi 1334).

2. *İki Saltanat Arasında*: (Sultan Reşad'ın ölümü, Sultan Vahdetin'in cülûsu, ilk muayedesinin ve Kılıç alayının tasviri. Kanaat Kitabevi 1918).

3. *Tevfik Fikret*: (Hayatına dair hâtıralar. Sûdi Kitabevi 1919. "Kitaphane-i Sûdi, Hilâl Matbaası").

4. *Geçmiş Günler*: (Tarihten birkaç yaprak; —Fikir ve sanat âleminde (birkaç portre ve mersiye); —Birkaç musahabe; —Zevkimize dair; —Bir Dil mübahasesi) Sûdi Kitabevi 1919, Orhaniye Matbaası.

5. *İstiklâl Yolunda*: (Millî harekât esnasında Birinci İnönü Muzafferiyeti ile Dumlupınar zaferi arasındaki büyük olaylar münasebetiyle: (Sen Ceyms Günleri; —Mustafa Kemal'in Başkumandan seçilmesi; —Sakarya Muzafferiyeti; —Ankara'da, Frunze ile Türk-Sovyet konferansı; —Asker geçerken; —Şehitlikte v. b.). *Hâkimiyet-i Milliye* —*Ulus* gazetesinde yayınlanmış yazılardan toplanmadır. Belge değerindedir. O zamanın matbuat ve istihbarat müdürlüğü tarafından kitap halinde yayınlanmış; büyük kısmı orduya ve cepheye dağıtılmıştır; bir kısmı da "Himaye-i Etfal Cemiyeti" (Çocuk Esirgeme Kurumu) yararına hediye edilmiştir. Ankara 1922).

6. *Ayrılıklar*: (Mütareke yıllarında (1918-1920) arasında İstanbul'un anıtlarından, ibâdetlerinden, âdetlerinden, mâbetlerinden, çeşmelerinden v. b. birkaç yaprak —Ankara'dan ve Anadolu'dan İstanbul'u tahayyül. İkbâl Kütüphanesi 1923).

b) TELİF OLARAK (YENİ HARFLERLE) :

7. *Damla Damla*: (Mensur Şiirler. Yeni Türk harfleriyle yayınlanmış ilk edebî kitaptır. Birinci ve ikinci yayınlarını 1929 da Hamit Matbaası yapmıştır. Yeni ilâvelerle üçüncü basılışı 1944 te Remzi Kitabevi tarafından yapılmıştır. Mevcudu tükenmiştir. Daha yeni ilâvelerle dördüncü baskısı yapılacaktır. Damla Damla'dan seçme bir plaket Yunanca "*Stalagmatia Stalagmatia*" adı ile tercüme ve yayınlanmıştır).

8. *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat*: (1918 de Yeni Mecmua'nın Çanakkale Özel sayısında eski harflerle yayınlanmış

olan mülâkat, yeni harflerle ilk defa olarak 1930 da Hamit Matbaası tarafından kitap halinde basılmıştır. Aynı kitap 1933 te “Devlet Matbaası” tarafından ikinci defa basılmıştır. Üçüncü baskısı 1953 te “Varlık” yayınları arasında çıkmıştır. Mevcudu kalmamıştır; dördüncü baskısı çıkacaktır. Bu kitap, B. T. inisiyalleriyle rahmetli büyükelçi Bedri Tahir Şaman tarafından almancaya tercüme edilmiştir. Eser, 1933 te Leykam Verlag Graz’da “Mustafa Kemal über die Dardanellen Kämpfe im Welt krieg” adı ile yayınlanmıştır).

9. *Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan ilk Kurultaya kadar: (Hâtıralar)*: 1933 te “*Türk Dili Belleten*”inde yayımlandıktan sonra —Türk Dili Neşriyatı serisinden olarak —Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye Matbaası marifetiyle kitap haline konulmuştur. T. D. T. C. III. 4)... (1943 te, eser, Türk Dil Kurumu tarafından tekrar basılmıştır: T. D. T. C. III. 4 —Atatürk’ün R. E. e bir talimatının ve R. E. in ilk Dil Kurultayındaki nutkunun ilâvesi ile).

10. *Boğaziçi Yakından*: (Boğaziçi’nden tasvirler, 1938 de basılmıştır. Bu kitaptan birkaç parça, Macarcaya tercüme edilmiş ve Budapeşte basımında yayınlanmıştır. *Boğaziçi-Uzaktan* adını alacak ikinci cildin bir kısmı, “*Cumhuriyet*” gazetesinde çıkmışsa da henüz kitap haline getirilmiş değildir.)

11. *Atatürk -Tarih ve Dil Kurumları*: (Yedinci Türk Dil Kurultayında bildirilmiş hâtıralardır. Kurultayın kararı ile Türk Dil Kurumu tarafından 1954 te Türk Tarih Kurumu Basımevinde bastırılarak kitap halinde yayınlanmıştır).

12. *Atatürk ve Millî Tesânüt*: (Millî Tesanüt Birliği yayınlarının No 7 si olarak İstanbul’da Anıl Matbaasında kitap halinde bastırılıp 1954 te yayınlanmıştır).

13. *Atatürk’ü Özleyiş*: (Birinci kitap: Zafer. İş Bankası Kültür yayınları arasında 1957 de yayınlanmıştır. Cephe hâtıralarıdır. Ankara-da Türk Tarih Kurumu Basımevinde basılmıştır).

14. *Galatasaray ve Futbol*: (Galatasaray kulübünün ilk kuruluş yıllarına ait hâtıralar; —Galatasaray Kulübü tarafından İstanbul’da Yenilik Basımevinde kitap halinde bastırılarak 1957 de yayınlanmıştır).

Bunlardan başka: a) 1915 ten şimdiye kadar çocuklar için yazılmış; bir kısmı muhtelif dergilerde ve okuma kitaplarında yayınlanmış, bir kısmı ise henüz yayınlanmamış şiirleri vardır ki bir cilt teşkil

edecek sayıdadır. Bunlar, bir araya toplanmıştır. Kitap halinde bastırılacak şekilde hazırlanmıştır. İlk fırsatta yayımlanacaktır).

b) *Sözün Gelimi* adında bir küçük deneme hazırlamaktadır. Türk dilinde söz konusu üzerine bir çalışma ve araştırmadır. (Tamamlanmak üzeredir. Yakında Türk Dil Kurumu'nun incelemesine sunulacaktır).

15. *Atatürk'ün Hastalığı*: Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'le Mülâkat, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, XVI. seri, No. 1, Ankara, T. T. K. Basımevi, 1959.

c) (FRANSIZCA OLARAK):

16. *Sur la littérature Turque*: (Budapeşte'de 1948 yılının 21 haziranında Macaristan —Türkiye Cemiyetinde Türk edebiyatı üzerine yapılmış musahabedir. "Association Hongrie-Turquie" tarafından Budapeşte'de 1943 te kitap halinde yayınlanmıştır. Bu musahabe 1944 te Londra Halkevinde tekrar edilmiş; Musahabenin "Edebiyat-ı Cedide"den bugüne kadar olan kısmı "Geographical Review'de ingilizce olarak yayınlanmıştır).

17. *Sur la civilisation de la Grèce Antique*: (Atina Üniversitesine fahri profesör seçilmesi üzerine 1948 yılının 14 haziranında üniversitede "Kadim Yunanistan'ın Medeniyeti üzerine" konusunda verdiği nutuktur. Bu nutuk, 1950 yılında "Imprimerie nationale de la Grèce" tarafından kitap halinde yayınlanmıştır. Bu nutuk yunancaya da çevrilerek kitap halinde yayınlanmıştır.

T E R C Ü M E L E R İ

1. *Anderson Masalları*: (Bu tercüme 1920 de Ahmet Halit Kitabevinde basılmıştır. Eski harflerle "Talebe defteri" neşriyatından halk kitaphanesi, sayı I, olarak yayınlanmıştır).

2. Virgilus'tan: *Çoban Şiirleri*: Les Bucoliques: (Türk Ocakları ilim ve sanat heyeti neşriyatından: Klâsik eserler serisi, sayı I, 1929 da İstanbul'da Hamit Matbaasında basılıp kitap halinde yayınlanmıştır. . . Virgilus'un *Çiftçi Şiirleri*: Les Géorgiques'ten tercüme edilmiş Ankara'da *Türk Yurdu* dergisinde yayınlanmışsa da henüz kitap halinde basılmamıştır).

3. *Fransa'da Âri dillere tekaddüm eden lehçenin Turani menşei*: Leon Cahun (Kahön)ün bir konferansından tercüme. —1930 da Cumhuriyet gazetesi Matbaası tarafından kitap halinde yayınlanmıştır. Aynı

tercüme: “*Türk Tarihi Ana Hatları*” adındaki kitabın başına da alınmıştır.)

4. *Napoleon*: Emil Ludvig’den tercüme. (Devlet Matbaası tarafından 1931 de kitap halinde yayınlanmıştır. Mevcudu kalmamıştır).

5. *Âdem oğlu*: İysâ’nın hayatı —Emil Ludvig’den tercüme— (Devlet Matbaası tarafından 1932 de basılmıştır. Mevcudu kalmamıştır.)

6. *Beyaz Geceler*: Dostovyeski’den tercüme. (1934 yılında Kanaat Kütüphanesi tarafından yayınlanmıştır). 1917 de *Yeni Mecmua*’da çıkmıştı, ilkin...

Bunlardan başka “İvan Turgenief”ten, “Leon Tolstoy”dan, “Maksim Gorki”den birer cilt teşkil edecek sayıda hikâye tercümeleri vardır ki en çoğu “*Türk Yurdu*” ve “*Yeni Mecmua*” adlı dergilerde 1917-1923 arasında yayınlanmışsa da şimdiye kadar henüz kitap haline konmamıştır.

Aleksandr Kuprin’in “*Düello*” isimli romanı da sadece *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde tefrika edilmiştir. Kitap haline konmamıştır.

O K U L K İ T A P L A R I

1. *Yeni Kıraat*: (Eski harflerle 6 cilt. 1917 de Tefeyyüz Kitaphanesi tarafından yayınlanmıştır. Bu kitaplar, Necmeddin Sadak ve Mithat Sadullah Sander’le birlikte yapılmış ve müteaddit yıllar defalarca basılmış, bütün okullarda okutturulmuştur.

2. *Cumhuriyet Kıraati*: (Eski ve yeni harflerle 8 cilt. Bunlar da Necmeddin Sadak ve Mithat Sadullah Sander’le birlikte hazırlanmış ve okullarda yıllarca okutturulmuştur.

3. *Seçme Yazılar*: (Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfki Atay’la birlikte hazırlanmış; 1928 de Dil Encümeni Kararı ile Devlet Matbaası tarafından basılmıştır. Yeni harflerle vücade geirilmiş ilk okuma kitabıdır).

4. *Okuma Kitapları*: (Hasan-Âli Yücel, Reşat Nuri Güntekin, Falih Rıfki Atay, Celâl Sahir ve Mithat Sadullah Sander’le birlikte).

Bunlardan başka gündelik gazetelerde ve muhtelif dergilerde türlü konularda makaleler, Piyer Loti’den birkaç tercüme, Londra’dan ve Paris’ten yolculuk notlar, Tetkik yazıları v.b.